

Təyyar SALAMOĞLU,
ADPU-nun professoru

III YAZI

“Dəmir yumruq”un “Qardaş yumruğu”na qədər genişlənən fəlsəfəsi və ədəbiyyatımız

“Dəmir yumruq”un fəlsəfəsi böyükdür, dərinidir. Bu dərinlikdən təkcə milli birlik yox, türk birliyi də, müsəlman birliyi də boylanır. “Dəmir yumruq” “Qardaş yumruğu” ilə birləşərək türk xalqlarının birliyinin də simvoluna çevrilir. Bu simvol İkinci Qarabağ savaşında, savaştan sonra düşmənlərə göz dağı olan ikili təlimlərdə bizim qürur yerimizə çevrildi. Biz yaxşı bilirik ki, “İkinci Qarabağ savaşında Prezident Rəcəb Təyyub Ərdəğan başda olmaqla qardaş dövlətin, onun hökumətinin və xalqının Azərbaycana göstərdiyi siyasi mənəvi dəstək yalnız işğal altındakı torpaqlarımızın azadlığının deyil, eyni zamanda, Türkiyənin qətiyyətli mövqeyinin təntənəsidir. Bütün dünya, eləcə də bölgədə strateji maraqları olan bütün tərəflər bir daha əmin oldular ki, mövzu Vətənin təhlükəsizliyi, torpaqların bütövlüyü, qardaş hüququnun qorunması olanda, belə məsələlər Türkiyədə müzakirə olunmur, yalnız qətiyyətli qərarlar qəbul edilir. Bəli, Qarabağ zəfəri iki qardaş dövlətin və xalqın birlik təntənəsidir” (Sabir Şahtaxtı. “Türkiyə - Azərbaycan münasibətlərinin tarixi və inkişaf yolu” məq.)”, “Dəmir yumruq”un “Qardaş yumruğu” ilə bir daha möhkəmlənməsinin təntənəsidir.

“Dəmir yumruq” həm də müsəlman dövlətləri və xalqlarının birliyini simvollaşdırır. Türk birliyində “Dəmir yumruq”u Türkiyə simvollaşdırırsa, müsəlman birliyində bunu Pakistan dövlətinin simasında təsəvvür etmək olar. Mühərribə dövründə və ondan sonrakı zamanda Bakıda və bölgələrdə Azərbaycan bayrağı ilə birlikdə Türkiyə və Pakistan bayraqlarının dalğalandırılması xalqımızın bu istiqamətdəki iradə və istəklərinin dövlətimizin siyasəti ilə nə qədər üst-üstə düşdüyünü sübut edir.

Müstəqilliyimizdən keçən otuz illik dövrdə Azərbaycan-Pakistan münasibətləri ildən ilə artan tempdə inkişaf edib. “Pakistan Azərbaycanın müstəqilliyini Türkiyədən sonra ikinci tanyan ölkədir. Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyi Pakistan tərəfindən 1997-ci il dekabrın 12-də tanınıb. İki ölkə arasında diplomatik əlaqələr 1992-ci ilin iyun ayında qurulmuşdur. Bundan az sonra Bakıda Pakistanın, 1997-ci ilin avqust ayında isə İslamabadda Azərbaycanın daimi nümayəndəliyi açılmışdır” (Azad ensiklopediya). Azərbaycan-Pakistan diplomatik əlaqələri həm Ümummilli Liderimiz

ALİ BAŞ KOMANDANIN “DƏMİR YUMRUQ” SİYASƏTİ VƏ ƏDƏBİYYATIMIZ

Heydər Əliyevin, həm də İlham Əliyevin prezidentliyi zamanında çoxtərəfli istiqamətlər aılıb. Həm Heydər Əliyevin, həm də cənab İlham Əliyevin prezidentliyi zamanlarında dövlət başçılarının bir-birinin ölkələrinə rəsmi səfərləri intensiv xarakter daşıyıb. Eyni tipli problemə münasibətdə hər iki dövlətin rəhbərləri qarşılıqlı anlaşma sərgiləyib. 1996-cı ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Pakistana rəsmi səfəri çərçivəsində “Azərbaycan və Pakistan prezidentləri Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi və Kəsmir problemlərində bir-birlərini dəstəklədiklərini bəyan ediblər. Bundan sonra keçən müddət ərzində yüksək səviyyəli bütün görüşlərdə Pakistan dövlətinin ən yuxarı səviyyədə təmsil edən nümayəndələr Azərbaycanın torpaqlarının təcavüzə uğradığını, Ermənistanın işğalçı dövlət olduğunu yüksək kürsülərdən açıq elan edib, təcavüzkar dövlətə qarşı ittihamlar irəli sürüblər. Ümummilli Liderin Azərbaycan-Pakistan münasibətlərinə verdiyi töhfələri uğurla davam etdirib pik məqama çatdıran cənab İ.Əliyevin zamanında iki dövlət arasındakı əlaqələr iki ölkənin ən yaxın dostluq əlaqələri səviyyəsinə çatdırılıb. Bu birmənalı həqiqətdir ki, Türkiyədən sonra 44 günlük müharibəmizdə bizə ən çox dəstək verən ölkə Pakistan olub və qələbəmizin təminində, Qərb dövlətlərinin Azərbaycanla ehtiyatlı davranışında Pakistan dövlətinin bizə dəstəkləməsinin mühüm rolu olub.

Azərbaycanın öz ərazi bütövlüyünün bərpası, regionun lider dövlətlərindən birinə çevrilməsi prosesində Azərbaycan-Türkiyə və Azərbaycan-Pakistan əlaqələri ümumtürk birliyi və ümum-müsəlman birlikləri kontekstlərində bizim humanitar düşüncəmizin ən yeni mərhələyə keçidinin prioritet məsələlərindən birinə çevrilib. Düşünürük ki, indiki mərhələdə bu birliyi möhkəmləndirmək mənasında bizim humanitar elmi və estetik düşüncəmizin siyasət düşüncəmizdən (dövlət siyasətimizin prioritetlərindən) geri qalır. Bu, əlbəttə, səbəbsiz deyil.

Uzun illər müstəmləkə rejimi şəraitində yaşamağımız və bu rejimin anti-türk və antimüsəlman siyasəti yeritməsi humanitar elmi və estetik düşüncəyə zərbələr vurub və bizdə bu bələlərin aradan qaldırılması prosesi kifayət qədər ləng gedir.

Məsələn, biz indinin özündə də ədəbiyyatımızın keçdiyi tarixi yolu ümumtürk kontekstində, başqa türk xalqlarının ədəbiyyatının keçdiyi tarixi yolla sıx əlaqədə, vəhdətdə araşdırmaq yoluna keçə bilməmişik. Biz hər hansı bir tarixi ədəbi hadisəni Azərbaycan ədəbiyyatının hadisəsi hesab etməkdən çox da uzağa gedə bilmirik. Türk xalqlarının ictimai-siyasi və ədəbi-mədəni həyatda keçdiyi yolun ortaq məqamlarını, ədəbi hadisəni şərtləndirən prosesləri dərinliklərinə qədər nəzərə ala bilmirik.

Halbuki keçən əsrin 20-ci illərinin ortalarında ədəbiyyatşünaslığımızda çox düzgün və səğlam, bu gün üçün xüsusilə aktual səslənən bir konsepsiya formalaşmaqda idi. Həmin konsepsiyamızın əsası böyük türk alimi M.F.Körpülüzadə qoymuşdu. Alim “Türk ədəbiyyatı tarixi”nin birinci cildində türk xalqlarının ədəbiyyatının onların inkişaf yolunu sıx əlaqədə - tarixi-siyasi və ictimai, ədəbi-mədəni əlaqələrin bütöv bir sistemini ortaya qoyaraq araşdırmağı ön düzgün, səmərəli və perspektivli tədqiqat üsulu sayırdı: “Türk ədəbiyyatı ən əski mənsəblərdən bu günə qədər, bütün türk ləhcələrinin (müasir anlamda “bütün türk dillərinin” - T.S.) bir-birilə rabitə və münasibətləri gözlənilərək, bir “kull”

şəklidə tədqiq olunmadıqca qabil deyil, təəvvür etməyəcəkdir. Türk tarixinin indiyə qədər bir “kull” kibi hadisələrin bütün rabitələri meydana çıxarılarq tədqiq edilməmiş olması, bundan belə də eyni yanlış və qeyri-elmi yolun təkib edilməsi üçün heç bir hak verməz”. Bu tezislər mahiyyətcə türkoloji ədəbiyyatşünaslığın əsasının qoyulması, hər bir türk xalqının milli türkoloji ədəbiyyatşünaslığının formalaşması tendensiyasının elmi döviyyəyə buraxılması idi. Demək lazımdır ki, bu konsepsiya qısa müddət ərzində özünə kifayət qədər tərəfdar topladı və milli ədəbi irsə təbiiq olunmağa başladı: 1928-ci ildə nəşr olunan “Ədəbiyyatdan iş kitabı”nda M.F.Körpülüzadənin baxışlarına aşağıdakı kimi şərh verildi: “Buradan çıxarılaçaq nəticə budur: türk ədəbiyyatı müxtəlif mühiti-coğrafi məhəllələrə ayrılması, ayrı-ayrı ləhcələr dairəsində təəzülvənməsinə baxmayaraq, bir küll, müəyyən vahid kanunlar altında inkişaf edən bir üzviyyət kimi öyrənilməlidir”. Müəlliflər kollektivinin (H.Zeynallı, A.Şaiq, A.Musaxanlı, C.Əfəndizadə) ortaya qoyduğu “Ədəbiyyatdan iş kitabı”nda da, B.Çobanzadənin “Türk dili və ədəbiyyatının tədris üsulu” monoqrafiyasında da (1928) M.F.Körpülüzadənin konsepsiyası müdafiə edilir, aparılan tədqiqatlar bu konsepsiyaya tabe tutuldu. Hətta bu konsepsiya ilə 20-ci illərdə Azərbaycan elmi və təhsil sahəsində çalışan İ.Hikmətin əsas ağırlığı orta əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatının tədqiqi üzərinə düşən iki cildlik “Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi” (1928) kitabı da işıq üzünə görmüşdü. 20-ci illərin ortalarında Ə.Nazim, Ə.Abid kimi tənqidçilərin də milli ədəbiyyatın tarixini araşdıran yazılarında bu konsepsiya başlanğıc nöqtəsi kimi alınmışdı. Bu ədəbi - elmi siyasətin siyasi və mədəni əsasında isə türk xalqlarının birliyi ideyası dayanırdı. Tarixən eyni kökdən olan xalqların kök birliyindən gələn xüsusiyətlərin ədəbi hadisələrdə göründüyü və onları aşkarlamağın zəruriliyi fikri önə çəkilirdi. Bu, tarixi yaddaşı bərpa etmək konsepsiyası idi, gələcəyi bu tarixi yaddaşa əsaslanaraq qurmaq konsepsiyası idi. Lakin 20-ci illərin sonuna doğru vəziyyət dəyişdi. Sovet rejimi anti-türk siyasətini gizləndirən açığa keçirdi. İndi artıq türk xalqlarının ədəbiyyatını vəhdətdə alıb öyrənmək konsepsiyası rədd edilir, tənqid edilir və hər bir türk xalqının tam müstəqil ictimai-siyasi və ədəbi-mədəni inkişaf yolu keçdiyi (eyni zamanda onun fars ədəbiyyatının təsiri altında olduğu) iddia olunurdu. Azərbaycan ədəbiyyatının tarixini xalqın keçdiyi müstəqil inkişaf yolunun tarixi kimi öyrənmək ideyası təbliğ olunur, yeni ədəbiyyat tarixləri bu istiqamətdə yazılır, yeni tədqiqatlarda Azərbaycan ədəbiyyatının kökündə ümumtürk ədəbi abidələrinin dayanması fikrindən vaz keçilirdi.

Dinə münasibətdə sovet rejimi ateizm yolu tutmuşdu. Bu ateist siyasət əməli işdə ancaq İslam inancına qarşı çevrilmiş, moqsad bu dinin daşığı-cılarıni öz inancından döndərmək, nəticə etibarilə isə bu inanca bir araya gələn xalqlar arasında birlik düşüncəni pozmaq, onları bir-birinə bağlayan bağlardan məhrum etmək idi.

Azərbaycan ədəbiyyatının tarixi bütün inkişafı boyu İslam dünyagörüşündən çıxış etdiyi halda, bütün tədqiqatlar ateist dünyagörüşü ilə aparılıb, bədii mətnlər İslam inancından kənardə təhlil və təqdim edilirdi. Sənətkarların əsərlərində aşkar görünən İslam dünyagörüşü ya tədqiqatçılar tərəfindən görməməzliyə vurulur, bu mümkün olmayanda isə, onun dünyagörüşünə tən-

qidi münasibət ifadə edilir, dünyagörüşü məhdudluğundan söz açılırdı. Əgər bədii obraz dini inancın ilmi təqdim edildirilsə, ədəbiyyatşünaslıq obrazı avam, cahil, dini dünyagörüşünün sükəst etdiyi insan kimi qələmə verirdi. Dini dünyagörüşü bütün hallarda həyatdan geri qalmaq, mənəvi kasıblıq və yoxsulluq əlaməti kimi şərh edilirdi. Məqsəd insanları iman gətirdiyi dindən uzaqlaşdırmaq, onu ateist ruhdə təbiiyyət etmək idi. Ateist ruhdə təbiiyyətin siyasi məqsədi isə İslam inancınının birləşdirici funksiyasını ortadan qaldırmaq, rejim üçün real təhlükə və güc mənbəyi olan islami birliyi aradan qaldırmaq idi.

Digər tərəfdən, ədəbiyyatın türkçülük konsepsiyası ilə tədqiqi ədəbiyyatın tarixi inkişaf yolunu türk məişətinə, adət-ənənəsinə, qəhrəmanlıq ruhuna bağlayıb, bu da reallıqda türkün gücünü, mübarizə özmini artırır. Anti-türk konsepsiyası isə milli ədəbiyyatın tarixində fars zehniyyətindən gələnləri qabartmaqda maraqlı idi. Məsələn, orta əsrlərin Azərbaycan ədəbiyyatında təriqət estetikası önə çəkilir, təhlillər ağırılıq sufi, hürufi poetikanın üzərinə salınırdı. Sufi poeziyanın guya insanı şəxsiyyət kimi yüksəldiyi, onun gücünə inamı təbliğ etdiyi önə çəkilirdi. Əsl həqiqətdə isə sufi şeiri insanı həyatı mübarizələrdən ayırır, cismani yox etməklə ruhunu Allaha qovuşdurmaq ideyasını təbliğ edirdi ki, bu da mahiyyətcə türk insanını həyatı mübarizələrdən ayırır, onun tərəqqisinin qarşısında maneəyə çevrilirdi. Digər tərəfdən təriqət poeziyasının təbliği insanların dini inancını zoiflədir, insan-Allah qarşı durması yaradaraq “Tovhid”ə inamı zoiflədir. Ateist siyasətin təbliği olduğuna cəmiyyətə insan-Allah konsepsiyası, əslində qarşıdurması münbət zəmin tapır və şüurlarda möhkəmlənirdi. Nəticə etibarilə isə insanlar tədricən iman və inancını itirir, bu isə mahiyyətcə onlara güc verən dayağın bir olan Allaha inamın sarsılmasına gətirib çıxarırdı. Anarın müstəqillik dövrünün ilk illərində yazdığı çox ibarətmiş bir əsəri var: “Otel otağı”. Bu əsərdə Kərim Əsgəroğlunun timsalında Anar müstəmləkə rejimindən qopub müstəqilliyə qovuşan Azərbaycan ziyalı-sının taleyini əks etdirir. Bəli olur ki, zaman dəyişəndə - Azərbaycan insanı yenidən öz müstəqil-liyinə qovuşanda daha tragik bir situasiya ilə üzləşir.

Milli tarixi xarakterdən uzaqlaşmış sovet əxlaq tərzinin daşığıcısına çevrilənlərin yeni şəraitə - yeni ictimai-siyasi və mənəvi-əxlaqi şəraitə diktələri müstəqillik dövrünün milli insanın öz tarixi xarakteri ilə çıxışını başqa bir rakursdan zərbə altına qoyur. Biz küll halında müstəqillik dövrünə tarixi mənəviyyatımızın daşıyıcıları kimi yox. Həm də sovet əxlaqından varlığını hapanlarla birlikdə daxil oluruq. Nəticədə müstəqilliyə qovuşmağımız siyasi cəhətdən mümkün olmasa da, mənəvi-əxlaqi müstəvidə çoxsaylı problemlərlə üz-üzə qalıraq.

Türk ruhu Kərim Əsgəroğlunun varlığını ictimai həyatın təsiri ilə sovet dünyagörüşü ilə qarışıq bir şəkildə yaşayır. Nəinki yazıçı, hətta qəhrəman özü də bunun fərqiçə var. Onun fikrindən özünün “sovet adamı” olması ilə bağlı vaxtaşırı keçən düşüncələr bunu sübut edir. Sovet rejimindən sıyrılıb çıxmış Azərbaycan insanı, birinci növbədə, öz ruhuna səpilmis ateizm toxumlarından göyərən bar verən inancsızlığın acısını yaşayır. Kərim Əsgəroğlu Türkiyə türkləri ilə ünsiyyətdə olanda bu qüsuru aşkar hiss edir, acı və təəssüf dolu bir hissin təsiri altında düşür:

(Davamı 5-ci səhifədə)

(Əvvəlki 4-cü səhifədə)

"Bədbəxt sovet insanı - öz-özünü qınamadı - heç nəyə inam qalmayıb, nə sosializmə, nə dinə, nə allaha, nə şeytana... Amma axı milyonlarla insan ya ona, ya buna inanır. Ya da başqa bir şeyə - hər halda nəyəsə, ya kiməsə inanır". Hərçənd ki, Kərim Əsgəroğlu, özünü də xüsusi vurğuladığı kimi, Allaha inanır, lakin varlığını büsbütün bürüyən bir inancla yox. Onun Allaha inamı qan yaddaşından gəlir, intuitiv bir səviyyədedir. Qan yaddaşı ilə Kərim Əsgəroğlu arasına girən sovet rejimi bu inanca zaman-zaman zərbələr vurmağa çalışıb. Məminliyin-Allahın inamını birinci atributu olan "namaz qılmaq" a ironik münasibəti bunun ifadəsidir. Ən acınacaqlı hal budur ki, Kərim Əsgəroğlu öz mövqeyinə, baxışlarına da inamı deyil, sövq təbii ilə bu cür baxışların sovet təbliğatının onun varlığına hopdurduğu fəsad olduğunu dərk edir. Elə bu dərk etmənin təsiri altında öz-özünə etiraf edir ki, "içindəki əsgəri sovet adamının donuq əxlaq qəliblərindən çıxma bilmir".

Bizi narahat edən odur ki, müstəqillik dövrünün ədəbiyyatşünaslığı da "içindəki əsgəri sovet adamının donuq əxlaq qəliblərindən çıxma bilmir". Ümumən götürəndə müstəqillik dövrünün ədəbiyyatşünasının da alt şüurunda din gerilik əlamətidir, tərəqqiyə, inkişafa mane olan sosial amildir. Müasir ədəbiyyatşünas da hesab edir ki, sənətkar dünyagörüşü dini inancdan nə qədər uzaqdırsa, deməli, müterəqqi səviyyəyə daşır. Qarşımızda "Məhəmməd Hədi: həyatı və yaradıcılığı" (2020) adlı çox dəyərli bir tədqiqat əsəri var. Hədişünas alim İ.Qəribli ömür sərfi hesabına müfəkkir şairin həyatı və yaradıcılığı ilə bağlı çox qiymətli informasiyalar və təhlillər təqdim edir. Bu çox dəyərli təhlillərin bir qismi də şairin "Əlvahi-intibah" poemasına həsr edilmişdir. Təhlillərin dəyərini və orijinallığını müəyyənləşdirən əsas cəhətlərdən biri də budur ki, poema səmavi kitablardan gələn müəllif dünyagörüşü ilə sıx əlaqədə araşdırılır. Tədqiqatçının dövrümüz üçün çox müasir səslənən və obyektiv həqiqətin ifadəsi olan aşağıdakı mülahizələrinə diqqət yetirik: "M.Hadinin adlarını çəkdiyi dini və tarixi şəxsiyyətlər iki zidd cəbhənin adamlarıdır və şair bu adları heç birini elə-belə, gəlişi gözəl görmək üçün əsərində işlətmir. Adları hörmət və ehtiramla çəkilən, şəxsiyyət və məqamları bərədə bir çox rəvayətlər mövcud olan Lut, Yəqub, Yusif, Musa, İsa, İbrahim, Zərdüşd öz zamanələrinin müterəqqi fikri peyğəmbərləri olmuş və onların hər biri insanları doğru yolu dəvət etmiş, əqidələrinə müvafiq iş görək ətrafda-kıları özlərinə inandırma bilmişlər. Bu inandırma nəticə etibarlı ilə cəmiyyətin inkişafında mühüm, həm də müterəqqi rol oynamış, xalq zalım hökmdarlara qarşı, din tarixinə görə bu yeni ideya sahiblərinin - peyğəmbərlərin təsviqi ilə mübarizəyə qalxmışlar" (s.17).

Təəssüf ki, təhlilən başqa bir məqamda tədqiqatçı fərqli bir mövqeyi öne çıxarır: "Şair "Mazi"nin dili ilə bildirir ki, nə Musa, nə İsa, nə Məhəmməd, nə də onların qanunları toplanmış Tövrət, İncil və Quran millətlər arasında etmədi və edə də bilməzdi. Çünki onların heç biri "ümumi bir məhəbbət" təbliğ etmədiyindən, ümumən insanlığa səadət arzulamadığından, onların yaratdığı qanunlar cəmiyyəti xoşbəxt edə bilməzdi" (s.519-520).

Birinci sitatda deyilənlərlə ikinci sitatda gələn qənaətlər tam əks mövqeyin ifadəsi kimi dəyər-ləndirilə bilər. Diqqətimizi çəkir ki, ikinci sitatdakı fikirlər antidiini ruhdadır. Allah tərəfindən göndərilmiş müqəddəs kitabların heç birinin "ümumi bir məhəbbət təbliğ etməməsi", "ümumən insanlığa səadət arzulamadığı"na dair mülahizələr narahatlıq doğurur. Xüsusən İslam dininə və onun müqəddəs kitabına münasibət qəbul edilməzdir.

Məsələ burasındadır ki, xristianlıq və İudaizm Tövhid dinləri olaraq bəşəriyyətin müəyyən hissəsini əhatə edirdi. İslam dini monoteist dinlərin tarixində yeni və sonuncu mərhələdir. İslam dininin xristianlıq və İudaizmdən fərqli, əsas cəhəti onun bütün bəşəriyyəti əhatə edən din kimi nazil edilməsidir.

Deməli, Qurani-Kərimə Allahın verdiyi daha böyük dəyərin arxasında sonuncu müqəddəs kitabın bütün insanları Tövhid (bir olan Allaha inam) ətrafında birləşdirməsi missiyası dayanır. İslam dininin üzünə düşən bu missiya Qurani-Kərimədə döno-döno təsdiq olunur: "Ya Rəsulum! Biz (Quranı) sənə haqq olaraq, özündən əvvəlki kitabı (bütün ilahi kitabları) təsdiq edən və onu qoruyan (və ya onların doğruluğuna şahid) olaraq endirdik. Sən onların arasında Allahın nazil etdiyi (Quran) ilə hökm et...Hamınızın axır dönüşü Allahdır..." (əl-Maidə, 48-ci ayə).

Buradan belə bir nəticə çıxır ki, Tövrətin və İncilin əsasında dayanan Tövhid inancı Qurani-Kərimədə tamamlanır və yer üzünün bütün insanlarına aid olur. İslamda Tövhid bütün insanları bir-

mağımızdan 30 ildən çox vaxtı keçir. Bəs bir öz dini inancımızda sovet ideologiyasının təsirinə nə vaxt qurtara-cağıq, öz inancımızda nə vaxt qətiyyət, bütövlük nümayiş etdirəcəyik? Axı dövlətçilik siyasətimizdə dinimizi "mə-nəvi sərəvətimiz" kimi qəbul etmək tendensiyası çoxdan öz aydın ifadəsini tapıb. Ümummilli Liderimiz Heydər Əliyev deyirdi: "Xalqımızın çoxmillilik tarixi var və çox əsrlərdir ki, İslam dininə itaət edirik. İslam dini bizim doğma dinimizdir. Xalqımızın milli mə-nəvi dəyərləri, dinimiz adət-ənənələri və dini dəyərləri - hamısı birlikdə bizim milli sərəvətimizdir" (Heydər Əliyev və mədəniyyət. II cild. s.312). Bu sözlər dövlət səviyyəsində bizim dinimizə baxışımızın strate-giyasını müəyyənləşdirir. Əgər Ümummilli Lider "dinimiz bizim milli sərəvətimizdir" deyirsə, əgər dövlət başçımız qələbədə sonra döno-döno Şuşada, Ağdamda dağıdılmış məscidlərimizi böyük bir inancla ziyarət edirsə, onların dağıdılmasını ürək ağrısı ilə qarşılayır, bərpasını dövlətin prioritet vəzifələrindən biri elan edirsə, bu, humanitar düşüncənin qarşısına mühüm vəzifə-

qidi baxış ifadə edə bilmirik. Bizi narahat edən odur ki, hələ də ədəbiyyatşünaslığımızda, məsələn, C.Cabbarlının məşhur qəhrəmanı Almazın "Ay qız, Quran nədir, Allah nədir... Uşaq deyilsən ki..." sözlərinə tənqidi münasibət bildirən alim mövqeyinə rast gəlmək olmur. Bizi narahat edən odur ki, ədəbiyyatşünaslığımız "get məni asacaq din nəşir-lərinə söylə ki, mən deyirəm: yoxdur Allah, yoxdur Allah" sözlərinin uca səslə, pafosla səsləndiyi "Od gəlini" əsərinə "Cabbarlının dünyagörüşünün irəliyə doğru hərəkəti", qəhrəmanın "əsil inqilabçıya çevrilməsi" kontekstlərində dəyər verirsə, onda Ümummilli Liderin "milli və dini dəyərlərimizin bərpası" zərurəti ilə bağlı tövsiyyəsini necə reallaşdıracağıq? Başqa sözlə, biz öz gələcəyimiz olan uşaqlarda dinə inam və inanc hissini necə tərbiyə edəcəyik? Millətimizi "müsləman xalqlarının birliyi" əqidəsinə necə hazırlayacağıq? Axı, nəhayət ki, fərğinə varmaq lazımdır gəlir ki, İslam dininə köskin tənqidi yanaşmaları C.Cabbarlının iç dünyasından qopub gələn inam deyildi və sənətkarın həqiqi dünyagörüşünün mahiyyətinin ifadəsi

ALİ BAŞ KOMANDANIN "DƏMİR YUMRUQ" SİYASƏTİ VƏ ƏDƏBİYYATIMIZ

ləşdirir. Qurani-Kərimin fəlsəfəsi də bu birləşdiricilik missiyasında meydana çıxır. Deməli, "bəşəri qaradışlıq"-ümumi məhəbbət" ideyasının əsasında Qurani-Kərim hökmləri dayanır.

Məsələ odur ki, haqqında danışdığımız tədqiqatda müəllifin mövqeyində sənətkarın fikrinə müqavimət hissi yoxdur. Tədqiqatçı özünəməxsus dini inancı və bu istiqamətdəki bilikləri ilə sənətkarla mübahisə açma bilər, lakin açmır. "Ümumi məhəbbət" ideyasının məhz İslamdan gəldiyini sübut etməyə çalışmış, əksinə, konkret situasiyının təsiri ilə (Birinci Dünya müharibəsində tökülən qanların sənətkarda yaratdığı ovqatla) sənətkarın dinin insanlara humanist münasibətini şübhə ilə qarşılayan fikirlərini sanki həqiqəti ifadə etmiş kimi normal qarşılayır. Tədqiqatçılarımızın əksəriyyətində bu cür situasiyalarda dini təəssüb, dini inanc mövqeyindən çıxış, mühakimə yürütmək meyli çatmışdır. Əksər tədqiqatçılarda sənətkarın dinə inamsızlığına şarik olmaq, hətta mümkün qədər sənətkarı bu inancdan kənar da təqdim və təbliğ psixologiyası hakimdir. Sözü gedən araşdırmada hətta tədqiqatçının sənət-karın əsərində dini motivlərə, din tarixində yaşanmış hadisələrə, peyğəmbərlərə, onların hədislərinə, Qurani-Kərim ayələrinə istinadlarına dünya-görüşü məhdudiyəti kimi yanaşmaq tendensiyası da görünür. Tədqiqatçı mövqeyində sənətkarın dini dünyagörüşündən çıxışı məhdudlaşdır, dinə hər cür tənqidi yanaşmaları isə müterəqqililik kimi qəbul edilir. Aşağıdakı fikirlər məhz bu cür yanaşmalardan doğur: "Bu ayələrin tərçümələrini verməklə biz M.Hadini bir İslam mübəlləği kimi təqdim etməkdən uzağıq. Bir daha vurğulamaq istəyirik ki, şair yaşadığı illərin ab-havasından irəli gələn bir cəhət kimi müqəddəs dini kitabımıza istinad edərək bəşəriyyəti ağlar günə qoyanlara və insan taleyi ilə oynayanlara meydan oxumuşdur.

M.Hadini peyğəmbərlərin qanunları, taleyi çox da maraqlandırmır" (İ.Qəribli. Göstərilən əsəri. S.519).

"Otağ" əsərinin qəhrəmanının etirafı bir daha yada düşür: "İçindəki əsgəri sovet adamının donuq əxlaq qəliblərindən çıxma bilmir". Hadinin dinə münasibətinə münasibət bildirərək ən alimin mövqeyində sovet ədəbiyyatşünaslığının ateizm təbə tutulan mühakimələrinin təsiri açıq-aydın hiss edirik. Müqəddəs dinimizə bu cür yanaşmaların perspektivi varmı? Müstəqilliyə qovuş-

lən qoyulması demək deyilmi? Bu gün biz ürək dolusu ilə İslam xalqlarının qaradışlıqından, taleyüklü məsələlərdə bir-birinə dəstək olmasından, arxa durmasından danışırsaq, müsləman dövlətlərinin həmrəyliyi dövlətçilik siyasətimizin prioritetlərindən biri kimi qəbul edirik, və prosesləri ancaq dövlətlərarası münasibətlər kimi başa düşmək, əlaqələrin ancaq dövlətlərarası münasibətlər vasitəsilə yaranacağını, möhkəmlənəcəyini düşünmək mahiyyəti tam dərk etməmək deməkdir. Bu münasibətlərin sarsılmazlığı, dönməzliyi və inkişafı bizim hər birimizin dini inancının həqiqiliyindən və möhkəmliyindən asılıdır. Məhz bu dini inanc İslam dininə inam gətirənləri bir-birinə qırılmaz tellərə bağlaya bilər. Tədqirəliyə haldır ki, bizim dövlətçilik siyasətimizdə mühüm yer tutan İslam xalqlarının və dövlətlərinin birliyi ideyasını hələ müstəqilliyimizin ilk illərində Heydər Əliyev dövlətçiliyimizin inkişafına əsaslı töhfələr verəcək əməli hesab etmişdir. "Müasirlik və dini-mə-nəvi dəyərlər" mövzusunda keçirilən beynəlxalq konfransdakı çıxışını (Bakı şəhəri, 29 sentyabr 1998-ci il) Ulu Öndər deyirdi: "Müsləman alimləri və din xadimlərinin dinimizə mühüm aktual problemlərini müzakirə etməsi sırf elmi-dini əhəmiyyəti ilə yanaşı, müsləman dövlətləri və xalqları arasında qaradışlıq və əməkdaşlıq əlaqələrinin genişləndirilməsinə, İslam həmrəyliyinə daha da möhkəmlənməsinə xidmət edir" (Heydər Əliyev və mədəniyyət. II cild. s.455). Heydər Əliyev həmin çıxışında respublikamızda "milli və dini dəyərlərin bərpası" problemini qaldırırdı. Nə demək idi "milli və dini dəyərlərin bərpası" problemi? Bu, məgər, bizim sovet rejimindən çıxdığımızı, bir çox hallarda milli və dini dəyərlərimizə arxa çevirmək məcburiyyətində qaldığımızı, bu istiqamətlərdə itirdiklərimizi müstə-qil-lik dövründə bərpa etməyin vaxtı çatdığını işarələmirmi? Bu işarələnen hallar xüsusilə bizim müstəqillik dövrü humanitar düşüncəmizin milli və dini dəyərlərə köklənməsinə, onların uğrunda aktiv mübarizənin zəruriliyini ifadə etmirmi? Demək, müstəqilliyə qovuşmaq, ilk növbədə, bizim düşüncə-cəmiyyətimizin sovet rejiminin ateist siyasətinin təsirinə qurtarmasını tələb edir. Bizi narahat edən odur ki, sovet dövründə yaşayan sənətkarın can qorxusu ilə dinə, Allaha inkarçı mövqeyə yazdığı əsərləri, əsərlərində əks olunan mülahizələri indi də olduğu kimi qəbul edirik, onlara tarixi yanaşma ilə tən-

kimi götürülə bilməz.

Bu danılmaz bir həqiqətdir ki, Cabbarlının dünyagörüşündəki bütün zıqzaqlar onun 1923-cü ildə iki dəfə həbsxanaya düşməsi ilə birbaşa bağlıdır. Sovet rejimindən qabaq yazdığı bütün əsərlər, xüsusən "Ulduz, yaxud Trablis müharibəsi", "Ədirmə fəthi" əsərləri sənətkarın dini dünyagörüşünün həqiqi mahiyyətinin inkaredilməz sübutlarıdır.

"Ulduz" və "Ədirmə fəthi" C.Cabbarlının türkçülük ideyalarının yüksək bədii səviyyədə estetik təcəssümü olmaqla bərabər, İslam xalqlarının birliyinin onların taleyində həlledici faktorlardan olduğunu sübut edən əsərlərdir. Məlumdur ki, "Ulduz" əsərinin mövzusu İtaliya-Osmanlı müharibəsinin (1911-1912) tarixindən götürülmüşdür.

Cabbarlı tarixin xronikasını verməmişdir, lakin hadisələrin təsvirində tarixi həqiqəti sadıq qalmışdır. Trablis uğrunda mübarizədə türklərin əvvəlcə məğlubiyyətlərə uğur olması, geri çəkilmək məcburiyyətində qalması əsərdə müharibədə cərəyan edən hadisələrin realığı uyğun təsvirdən xəbər verir. İtalyanlarla müharibədə türklərin qarşılaşdığı çətinliklərdən qurtarmasında türk əsgərinin müxtəlif ərəb ölkələrindən gəlmiş könüllülərlə birliyi, məhz bu birlik hesabına qələbənin təmin edilməsi də əsərdə tarixin həqiqətlərinə tam uyğundur. Əsərdə müsləman xalqlarının birliyi ideyası zamanın dikte etdiyi zərurət kimi təqdim edilir. C.Cabbarlı bu birliyi Avropanın müsləman dünyası üzünə "səlib yürüşü"ndən qalib çıxmağın yeganə çıxış yolu kimi görür. Avropanın, xristian dünyasının şərqi parçalamaq və bölüşdürmək siyasəti bütün reallıqları ilə əsərdə öz əksini tapır.

1917-ci ildə yazılmış "Ədirmə fəthi" pyesi türk milli düşüncəsinin, türkün vətəndaşlıq şüurunun formalaşmasını və bu prosesin türk tarixi taleyində oynadığı həlledici rol bədii təsvirin mərkəzinə çəkilən bir əsərdir. Tarixdən məlumdur ki, I Balkan müharibəsində Serbiya və Bolqar qüvvələrinə qarşı mübarizədə itirilmiş Ədirmə II Balkan müharibəsində Ənvər paşanın komandanlığı altında Osmanlı ordusu tərəfindən 21 iyul 1913-cü ildə geri alınmışdır. Həmin tarixi hadisənin bədii əksini verən əsərdə Osmanlı qoşunlarının qələbəsində millətlərin vətənpəpar təəssübünün böyük qələbələrə imza atmaq gücündə olması müəllif mövqeyinin ifadəsi kimi öne çəkilir.

(Davamı 6-cı səhifədə)

(Əvvəli 5-ci səhifədə)

Bu əsərdə müsəlman xalqlarının birliyi ideyası "Ulduz"da olduğu kimi qabarıq bir xətt kimi verilməmişdir. Lakin Cabbarlı öz mübariz qəhrəmanlarını təsvir edərkən onları "damarlarında türk, islam qanı fırlanan bir osmanlı" kimi təsvir etməklə dövrünün tarixi həqiqətlerini yaxşı bildiyini və ona sadiq qaldığını bir daha nümayiş etdirir. "Ulduz"da olduğu kimi, "Ədimə fəthi"ndə də türklüyün Avropa dünyası ilə üz-üzə qaldığını tarixin həqiqəti kimi əsərinə gətirib, qeyribərabər gücə qarşı mübarizədə türkün öz vətəninə sonsuz məhəbbətini, vətən torpaqlarının müdafiəsinə namus yükü hesab etməsinə bütün gücü ilə təsvir obyektinə çevirir. Bununla bərabər, Cabbarlı türkün öz varlığını təsdiqəndə onun milli hissi ilə bərabər, dini hissənin, inancının da rolunu xüsusi vurğulamağı unutmur. Cabbarlı yaradıcılığında milli və dini inancdan irəli gələn güc türkün qələbəsinin mənəvi-psixoloji əsasında dayanır.

Tarixi mövzularda və tarixən yazılmış bu əsərlərə ideya istiqaməti müasir "Dəmir yumruq" siyasəti və onun fəlsəfəsi ilə tamamilə üst-üstə düşür. Bu faktın özü sübut edir ki, tarixi ədəbi prosesdə "Dəmir yumruq" nə daha da güclənərsə, təkan verən əsərlərimiz az deyildir. Ancaq məsələ gedəcəyimiz yolun fəlsəfəsinin düzgün müəyyənləşdirməkdir. İndi artıq aşkar görünür ki, "Dəmir yumruq" bizim üzü gələcəyə və üfqlərə doğru hərəkətimizdə bir fəlsəfi təlim olaraq mayak roluna oynaya bilər və oynamalıdır.

Düşünürük ki, biz müasir həyatımızda baş verən ictimai-siyasi prosesləri də bu fəlsəfi təlim əsasında dəyərləndirməliyik. İctimai tərcümeyi-halımıza çevrilən hadisələrin estetik düşüncəyə gətirilməsi və nəticə etibarilə onları ictimai-milliy düşüncəmizin inkişafının təminatçısına çevrilməsi prosesləri də "Dəmir yumruq"un potensiallarını gücləndirmək hesabına baş verə bilər.

Biz Birinci və İkinci Qarabağ savaşlarında cərəyan edən ibrətli hadisələri ictimai təfəkkür süzgecindən keçirib estetik düşüncəyə ötürməliyik.

Diqqəti Azərbaycan xalqının Qarabağ uğrunda Birinci savaşının fəal iştirakçısı olub, sonra qəhrəmancasına şəhid olan Qazaxıstan türkü Yerbol Barimbetovun üzünə çəkmək istəyirik.

Türkün bu qəhrəman oğlunun şücaətləri haqqında internet səhifələrində sanki bir-birinin davamı olan iki yazıya rast gəldik. Birincisi "Qarabağda şəhid olan qazax balası haqqında Ballada", ikinci isə "Qarabağ uğrunda şəhid olmuş bir qazax balasının hekayəti" adlanır. İkinci yazının altında imzaya rast gəlmədik. Birinci yazının müəllifi Tunar Altunbaydır. İkinci yazıda müəllif özünlə belə təqdim edir: "Mən bir türk qadını, ana, Qazaxıstan vətəndaşı olaraq iğid Yerbolla qürur duyuram. O, bizim qəhrəmanımızdır. O, bizim türk dünyamızın oğludur". Çox doğru və ürəkəndən gələn, səmimiyyətdən yığılmış türkçü düşüncənin məhsulu olan qənaətlərdir. Yazının sonunda yazılan bir qənaəti də yer alır: "Ümid edirəm ki, bu tarixi fakt diqqətsiz qalmayacaq".

Haqlı, çox haqlı bir məqədir. Vətəndaşlıq düşüncəsinin ən bariz ifadəsidir. Yazıları həyəcənsiz oxumaq mümkün deyil. "Ballada"da Yerbolun ilk təqdimatı aşağıdakı kimidir: "Şəhidlər Xiyabanında uyanan qəhrəmanlarımızın arasında bir çox millətlərin nümayəndələri var. Onların demək olar ki, əksəriyyəti Azərbaycan vətəndaşı olaraq Qarabağda gedən döyüşlərdə iştirak edib. Lakin bir çox türk qardaşlarımız da Azərbaycanın bu haqlı savaşında iğidlərimizlə çiyin-çiyinə vuruşub. Onlardan biri də öz vətəninə tərkdən, ailəsindən və sevdiklərindən xəbərsiz uzaq Qazaxıstan-

dan gəlib, türk qardaşları ilə türk ulusu uğrunda düşməyə qarşı döyüşlərdə qəhrəmancasına şəhid olmuş Yerbol Barimbetovdur". Tam bir qəhrəmanlıq sölməsinin müqəddiməsi! "Dəmir yumruq"un türk xalqlarının birliyində gerçəkləşən fəlsəfəsinin son dərəcə səciyyəvi bir faktı! Hər cür ideoloji basqıdan qorun, türkün məkəninəndən və zamanından asılı olmayaraq türk olduğunun danılmaz, təkzibedilməz sübutu, dəlili! Birinci Qarabağ savaşında mübarizəmizi şərtləndirən amillərdən birinin qəhrəmanlıq dastanı şəkildəki zühuru! Tam bir roman süjeti! Qarabağ müharibəsinə həsr olunacaq bədii filmin ən həyatı və ibrətamiz süjeti! Həyatdan romana, romandan kinoya yol almağa tam haqqı olan türkün cəngəvərlik ruhunun ifadəsi! Jurnalistin həyəcəndən boğula-boğula, misilsiz bir qürur hissi yaşaya-yaşaya Yerbolun Qarabağ savaşında iştirakından, saysız şücaətlərindən, qəhrəmanlıqlarından oxuculara təqdim etdiyi fraqmentlər: "...Azərbaycan ordusunda kəşfiyyatçı kimi xidmətə başlayan Yerbol Murovdağda və Tərtər-Ağdərə zonasında döyüşüb. 1993-cü il mayın 2-də Bakıya 472-ci kəşfiyyat batalyonunda xidmətə göndərilib, həmin batalyonla birlikdə dövlət əhəmiyyətli bir çox əməliyyatlarda iştirak edib. Kəşfiyyat qrupuna rəhbərlik edib, 8 dəfə düşmənin arxa cəbhəsində tapşırıqları yerinə yetirib.

ALİ BAŞ KOMANDANIN "DƏMİR YUMRUQ" SİYASƏTİ VƏ ƏDƏBİYYATIMIZ

Bu hərbi hissə ləğv edildikdən sonra Yerbolu ayrıca 776 saylı xüsusi təyinatlı əlahiddə batalyona keçiriblər. 1994-cü ilin fevralından hissə Tərtər-Ağdərə zonasında döyüşüb və Yerbol kəşfiyyat qrupunun komandiri olub. 1994-cü ilin martında bir qrup kəşfiyyatçı pusquya düşüb. Yerbol qrupu xilas edərkən ağır yaralanıb. O təxliyyə edilərək Tərtər xəstəxanasına aparılıb. Lakin dostlarının döyüşü girdiyini öyrəndikdən sonra tam sağalmadan hərbi hissəyə qayıdıb".

Yerbolun döyüş yolundan daha bir fraqmenti də təqdim etmək istəyindən özümlə saxlaya bilmirəm: "Döyüş yoldaşlarının sözlərinə görə, Yerbol qorxmaz döyüşçü olub. Onun xidmət etdiyi hərbi hissənin sayəsində ermənilər Azərbaycana iki yer bölmək və kapitulyasiyaya məcbur etmək üçün Kürdəmir yoluna çata bilməyiblər. Yerbolun da daxil olduğu kəşfiyyatçı qrupu tapşırıqlardan birini yerinə yetirərək 10 gün arxa cəbhədə qalıb, onun meşə ərazisində hərəkət etmək qabiliyyəti sayəsində qrup tapşırığı yerinə yetirərək öz yoldaşlarının yanına qayıdıb, halbuki, yoldaşları onların həlak olduğunu düşünürmüş".

Yerbol 1994-cü il aprelin 20-də düşmənin arxasında döyüş apararkən qəhrəmancasına həlak olub.

Yerbolun həyat və döyüş yolu Böyük Vətən müharibəsinin əfsanəvi qəhrəmanı Mehdi Hüseynzadənin uzaq Adriatik dənizi sahillərindəki sonsuz qəhrəmanlıqlarını yada salır. Əfsanəvi partizan Mehdi Hüseynzadəni qəhrəmanlığın simvolu kimi tanımağımızda İ.Qasımov və H.Seyidbəylinin birlikdə yazdıqları "Uzaq sahillərdə" povestinin və bu povest əsasında çəkilmiş eyni adlı filmin müstəsna rolu olub. Yaxud Böyük Vətən müharibəsinin başqa bir qəhrəmanı - Hüseynbala Əliyevi bizə M.Rahim "Levinqrada göylərində" poemasi ilə sevdirməmişdimi?

Azərbaycan xalqının sevimlisi olmağa, Qazax xalqının onunla fəxr etməsinə, bütün türk xalqlarının onun qəhrəmanlığını bilib qürur duymasına Yerbolun haqqı yoxdurmu? Ən ümudəsi və ən

əsası Yerbolun və yerbolların simasında biz Qarabağ uğrunda haqq savaşımızı bütün türk dünyasının Qarabağ uğrunda haqq savaşını qədim edə bilmərikmi? Yerbol hadisəsini C.Cabbarlının sözləri ilə desək, Qərb dünyasının türk və ya şərq və yaxud müsəlman dünyasına qarşı səlib yürüşünə qarşı türk xalqlarının birliyini simvollaşdıran bir hadisə kimi mənalandırmağa bizə nə mane olur?

Axı, Yerbol hadisəsi sıradan bir hadisə deyil. Yerbolun Qarabağ uğrunda ölümə qədər gedən qəhrəmanlıqlarla dolu döyüş yolu yalnız bir əsgərin döyüş yolunun ifadəsi deyil. Yerbol türkdür, ancaq Azərbaycan türkü deyil. Yerbol Qazax türküdür. Ancaq Birinci Qarabağ savaşında tam könüllü olaraq iştirak edib, uzun bir döyüş yolu keçib, qəhrəmancasına həlak olub. Yerbolun yaşadığı məram, qarşısına qoyduğu məqsəd, bu məqsəd uğrunda ölümə qədər getmək özmi başdan başa rəmzdür. Bu hadisədə ayrı-ayrı türk xalqlarının bir-birinin taleyi üçün keçirdiyi narahatlıq hissi rəmzləşib. Türkün ağır günündə bir-birinə arxa olmaq məramı və istəyi rəmzləşib. Yerbol hadisəsi bütün türk xalqlarını və dövlətlərini taleyüklü məsələlərdə bir araya gətirmək gücünə malikdir. Buna görə də, bu və bu tipli hadisələr bizim ədəbi-bədii düşüncəmizi ardıcıl olaraq məşğul etməlidir. Yerbol hadisəsi bizim 44 günlük müharibəmizdə də öz simvo-

lunu və II Balkan müharibələrində baş verən hadisələr "Ulduz" və "Ədimə fəthi" əsərlərindəki estetik yozumu ilə bir-birə qarşı türk xalqlarının birliyi ideyasına xidmət edirdi. Cabbarlı fürsəti əldən vermədən şüurlara türk birliyinin toxumlarını səpirdi. Onun göyərmiş baş verdiyi zamanı türkün dünyada həlledici söz sahibinə çevriləcəyi zaman kimi təsəvvür edirdi. Söhbət ondan gedir ki, indi də bu o vqata köklənəliyin. Çünki Cabbarlı ideyaları, konsepsiyası indi də öz müasirliyini saxlayır, özü də heç vaxt olmadığı bir vəsətlə. (Həm də axı keçən müddət ərzində nəzərdə tutduğumuz zamanla doğru sürətli irəliləyişimizi də nəzərə almalıyıq). Məhz bu müasirlik işığında bir qazax balası türkün - türk oğlu türkün gəlib Qarabağda qəhrəmancasına vuruşub qəhrəmancasına şəhid olmasına vəsətli bir estetik reaksiya verməli idik və verməliyik. Qazax balası, ilk növbədə, Azərbaycanla bir edilməli, daha sonra türk dünyasının qəhrəmanlıq tarixinin canlı bir səhifəsi kimi əsərdən əsərə keçib xalqlarımıza tanıdılmalıdır. Uşaqlarımız dərsliklərimizdə Qarabağ müharibəsinin milli qəhrəmanları ilə bir sırada Qazaxıstan türkü Yerbol Barimbetovun əfsanəyə dönmüş qəhrəmanlığı haqqında tarixi oçerklər, hekayə, şeir, mahnı və romanlar oxumalı, onu sevməli, ürəklərində yaşatmalıdırlar. Hər bir türk uşağına, yeniyetməsinə, gəncinə

likası ilə iştirakçıya çevrilmək, gücümüzə güc qatmaq, "Dəmir yumruq"umuzu türk birliyi hesabına ("Qardaş yumruğu") daha da gücləndirmək imkanına görə öndə olmalıdır.

Bu sətiləri yazdığım anlarda (6 mart 2022-ci il tarixdə günorta saatlarında) Ankarada Türk Dövlətləri Təşkilatı liderlərinin Zirvə Sammiti keçirilirdi. Azərbaycan Televiziyasının yayımladığı reportajdan məlum olurdu ki, Zirvə Sammiti Azərbaycan Prezidenti cənab İ.Əliyevin təşəbbüsü ilə keçirilir və əsas məqsəd Türkiyədə zəlzələnin nəticələrinin aradan qaldırılmasına yardım imkanlarının müzakirəsidir. Reportajda qarşılıqlı dəstək və həmrəyliyin Türk dünyasının milli maraqlarını tamamlama, türk dövlətləri arasında əməkdaşlığın genişlənməsi haqqında səslənən fikirlər Qərb dünyasında gündən-günə genişlənən Avrosentrizmin irticaçı mahiyyətini neytrallaşdırmağa xidmət edən sağlam siyasi platformanın, cərəyanın ifadəsi və türk dövlətlərinin özünlə hər hətdən müdafiə və siqortalamasının ən optimal yolu kimi dəyərləndirilir. Bəli, "ortağ türk keçmişindən ortağ türk gələcəyinə doğru" gündən-günə genişlənməkdə olan bu siyasət türk xalqlarının və dövlətlərinin tərəqqisinə dəstək və onların birliyinə qarşı çevrilmiş hər bir hərəkətə (siyasi, iqtisadi, mədəni və s.) müqavimətini ifadəsindir.

Yuxarıda C.Cabbarlının "Ulduz" və "Ədimə fəthi" əsərlərindən danışmışdıq və bu əsərləri türkçülük ideyalarının, ən ümudəsi türk birliyi ideyasının yüksək bədii səviyyədə estetik təcəssümü hesab etmişdik. Türk xalqlarının birliyini vahid bir güc halına gətirmək, bütün digər XX əsr sənətkarlarımız kimi, C.Cabbarlını ardıcıl olaraq düşündürən bir məsələ olmuşdur. Ancaq Cabbarlının xüsusi dəyərləndirilməli bir keyfiyyəti də bu idi ki, onu maraqlandıran məsələnin estetik təcəssümünə material verən ictimai-siyasi, tarixi-hərbi hadisələri vaxtında görür, heyrət ediləcək bir operativliklə əsərlərinə gətirirdi. Keçən əsrin əvvəllərində baş verən İtaliya-Osmanlı, I Bal-

yerbolçuluq hissi, düşüncəsi aşılamalıdır. Bu şöhrət tarixinə, yaqın ki, indiki halda Yerbolun heç bir ehtiyacı yoxdur, qəhrəman bir şəhid kimi onu yeri Allahın Cənnətindədir. Ancaq xalqlarımız "Qəhrəmanlar ölmürlər" deyiblər. Bu fikrin fəlsəfi əsası var. Biz Vətənimiz, itirilmiş torpaqlarımız uğrunda canını fəda edən şəhidlərimiz haqqında daim danışır, daim onları yad edir, tarix, ədəbiyyat kitablarımızda onların ibrətli həyat yolu haqqında uşaqlarımıza nağıl tülünə bürünmüş realıqları anladırıqsa, onların qəhrəmanlığı xalqımızın sevimlisi olan bir şairin, bir aşiqin, bir nasirin yaratdığı sənət əsərində öylülsə, onların qəhrəmanlığı nəğmələrimizin, mahnılarımızın motivinə çevrilirsə, onda həmin qəhrəmanlar, doğrudan da, ölmürlər. Çünki fəlsəfi ədəbiyyat göstərir ki, belə insanlar adı varlıq olmaqdan çıxıb ideal varlığa çevrilir və insanların yaddaşında ədəbi yaşamaq hüququ qazanırlar.

Şəhid olan Vətən oğullarına, Qarabağ uğrunda canından keçən Yerbol Barimbetova ideal yaşamaq hüququ vermək bizim gələcəyimizin təminatı üçün də həlledici məsələdir. Barimbetovun yaddaşlara köçmüş həyatı, sənətdə yenidən canlanan həyatı gələcək nəsillərə, gənclərə örnək dərsidir. Yerbol Barimbetovun qəhrəmanlığını, şəhidliyini Azərbaycan-Qazaxıstan dövlətləri, Azərbaycan-Qazax xalqları arasında ən etibarlı körpüyə döndərə biləcək və döndərməliyik. Barimbetovun hərəkətləri hər bir türkün qəlbində türk, türk torpaqlarına sevgini alovlandıran, onu sönməz bir məşələ çevirən qığılcım ola bilər və olmalıdır.

Göründüyü kimi, bütün hallarda qazanacağı uğurlar atdıqlarımız və atacağlarımız addımların "Dəmir yumruq"un fəlsəfəsinə nə qədər uyğun olması hesablamaya imkanlarımızdan asılı olacaq! Ədəbiyyatımızın keçirdiyi tarixi yolun dəyərləndirilməsinə və onun gələcək inkişafının - perspektivlərinin "Dəmir yumruq" fəlsəfəsinə hansı səviyyədə öz içinə alacağı gələcək uğurlarımız üçün həlledici şərtlər sırasında olacaq!